

Acta Beregsasiensis

2010/2

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 2. kötet
Том IX, № 2
Volume IX, № 2

УДК 001(477.87)
ББК 72.4(4УКР-43АК)
А-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év első felének magyar, ukrán, angol és német nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a nyelv- és irodalomtudomány, a történelem, pedagógia, biológia, gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakocz-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenyve

SZERKESZTÉS: *Kohut Attila, Penckófer János*

KORREKTÚRA: *G. Varcaba Ildikó*

TÖRDELÉS: *Garanyi Béla*

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: *dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán*

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-01-7

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátjai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Tartalom

Történelem- és társadalomtudomány

BOCSKOR ANDREA: A Rzeczpospolita és korának képe az ukrajnai történelemtankönyvekben	9
KOSZTYÓ GYULA: Kárpátaljai régészeti kutatások 1945–1991 között a kárpátaljai magyar sajtóban	29
VÁRADI NATÁLIA: 1956-os deportálások a Szovjetunióba (a KGB dokumentumai alapján)	39
BARÁTH JULIANNA: Thököly-iratok a Kárpátaljai Állami Levéltárban	57
BRAUN LÁSZLÓ: Kálvin János társadalmi és politikai nézetei	63
MAROSI ISTVÁN: Firczák Gyula (1836–1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai	75

Nyelv- és irodalomtudomány

GAZDAG VILMOS: A magyar nyelvjárásokra gyakorolt szláv hatások vizsgálata (Tudománytörténeti vázlat)	91
MIZSER LAJOS: Kis- és Nagybégány családnevei	99
SEBESTYÉN ZSOLT: Elpusztult falvak névmagyarázatai a történelmi Bereg megyéből ...	107
VÍGHNÉ SZABÓ MELINDA: Lexikalisch-semantische Untersuchung des Baltendeutschen mit dem Standarddeutschen	115
BRENZOVICS MARIANNA: Az erő tárgya és alkalmazója. Heidegger Antigoné-értelmezése	129

Oktatás, képzés, iskola

BOROS LÁSZLÓ: Állami és magángyűjtemények Kárpátalja területén 1877 és 1918 között	133
SZAMBOROVSKYKNÉ NAGY IBOLYA: Az iskolairányítás szakmai átalakítására tett próbálkozás a Szovjetunióban (1982–91)	139
ILONA HUSZTI–MÁRTA FÁBIÁN–ERZSÉBET BÁRÁNY: Fifth graders' receptive skills in English and Ukrainian	153

LECHNER ILONA: Spielerische Arbeitsformen im Fremdsprachunterricht Schlussfolgerungen einer empirischen Untersuchung	163
---	-----

Gazdaság, biológia

ТОВТ ЙОЖЕФ: Регіоналізм, як філософія входження в Європейський Союз через розбудову місцевого господарства та території.	175
DR. SZPÁSSZKY GÁBOR: A beruházások fejlődése Kárpátalja népgazdaságában	181
HADNAGY ISTVÁN: A megújuló energiaforrások felhasználásának lehetőségei és jelenlegi helyzetük Kárpátalján	187
MELYNCSOK ADRIENN: A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (Corporate social responsibility) bemutatása és helye a mai gazdasági életben	195
PINTÉR ÁKOS: Az európai poszt szocialista országok légi személyközlekedésének jellemzői, közelmúltbeli változásai	205
GÉCSE MÁTYÁS: Alanyhasználat Ugocsa és Bereg megyék kajszi természetében	223
GORONDI TAMÁS–ILLÁR LÉNÁRD: A Borzsa-folyó puhatestű faunájának vizsgálata a benei szakaszon	229

Könyvekről

SÉRA MAGDOLNA: Tannyelvválasztás a kisebbségi régiókban. Tájékoztató füzet szülőknek és pedagógusoknak	239
MOLNÁR ANITA: Az Üveghegyen innen. Anyanyelvváltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés	241
<i>Eseménynaptár</i>	244

Az iskolairányítás szakmai átalakítására tett próbálkozás a Szovjetunióban (1982-91)

Rezümé A hruscsovi időszak minden téren reformokat generáló, a korszakhoz képest pezsgő szellemi és szakmai időszaka után Leonid Iljics Brezsnyev is reformokkal indította főtítkárságát. Az iskolairányítás terén szinte mindent megváltoztatott, ami Hruscsov nevéhez kapcsolódott. Ez a változtatási kényszer szülte azt a helyzetet, hogy a korszak végére – 1982-re – a Szovjetunió teljesen központosított iskolairányítása és oktatása olyan merev szerkezetbe került, melyet csak az egykori hruscsovi irányvonalakhoz való óvatossal visszatérés tudott volna kímoldítani és élettel telíteni. Nem véletlen tehát, hogy a Brezsnyev halála utáni kilenc évben – amíg a Szovjetunió még létezett – az iskolaszervezet és az irányítás területének szakmai átalakítását célzó határozatok és törvényerejű rendeletek szép számban láttak napvilágot. Tanulmányunk erre az átalakításra tett próbálkozást követi nyomon.

Резюме Услід за хрущовським етапом, що характеризувався жвавим, як на епоху, духовним та фаховим життям, Леонід Ілліч Брежнев теж розпочав свою діяльність генерального секретаря з реформ. У галузі управління шкільною освітою він змінив практично все, що було пов'язано з іменем Хрущова. У результаті цих змін, на кінець брежневської епохи – 1982-й рік – склалася жорстка структура освіти та її управління, в якій будь-які зрушення, наповнення життям можливо було здійснити тільки шляхом обережного повернення до колишніх хрущовських директив. Тому не випадково за дев'ять років після смерті Брежнева – поки існував Радянський Союз – з'явилася значна кількість постанов та законодавчих актів, пов'язаних з управлінням та структурою шкільної освіти. Дослідження цих документів є метою даної роботи.

Mikor 1982. november 12-én Brezsnyev meghalt, helyére az SZKP Központi Bizottság egyhangúan választotta meg Jurij *Andropovot*, a KGB volt vezetőjét. Am ekkorra az élelmiszertermelés olyan szintre csökkent, hogy 1982 decemberében a kolhozokat arra kötelezték, hogy egy-egy kijelölt ipari üzem ellátását biztosítsák.¹ Az ország teljes munkaerő- és forráskészletének 40%-át a nyersanyag- és energiakitermelés vonta el, míg a közszükségleti cikkek gyártása az addig is alacsony szint alá csökkent 8%-kal. A kétkezi munka aránya pedig az iparban még mindig 40%-ot tett ki, a mezőgazdaságban meg még többet.² A rövid andropovi időszakban az kiderült, hogy az új főtítkár látta, miben volt a hiba, s szakmai szemszögből próbált hozzájárítani a legégetőbb kérdések kezeléséhez. Viszont sikertelenül próbálta felvenni a harcot a bürokrácia, a korrupció és a munkahelyi hiányzások ellen. Azt is kifejtette, hogy a Szovjetunióban még nem épült fel a „fejlett szocializmus”. A legjelentősebb oktatást érintő határozat, ami Andropov idején megjelent, az a Szovjetunió Minisztertanácsa 1980. június 9-én kelt 453. számú határozatához kapcsolódott, amiben arra hívta fel az illetékes instanciák figyelmét, hogy helyesen kell felhasználni a szakképző intézmények végzőseit. Utóbbi rendelkezésnek volt a folyománya, az 1983. március 29-én a Szovjetunió szakmai-műszaki képzésért felelős Állami Bizottságának 40. számú törvényerejű rendelete, ami a brezsnyevi adminisztráció munkájának lassúságát is bizonyította. A 40. számú rendelet minden kérdésre aprólékosan kitérve szabályozta a szakmai oktatást folytató intézmények végzőseinek szétosztását. Nem véletlenül hivatkozott ez a rendelet az 1980-as 453. számúra, mivel pontosította a káderek szétosztását, mondván, a tanulókat már szakmai gyakorlatra is abba az egyesületbe, vállalatba vagy szervezetbe kell küldeni, ahol tanulmányaik végeztével munkába állnak majd. A kiküldés szerinti helyen minimum két évig kellett dolgozniuk, mert ennél kevesebb munkaviszonnyal seholy sem vehették fel őket új munkahelyre.³ Az előírás pontosan tisztázta a különböző minisztériumok,

* Történész, doktorjelölt, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója.

¹ Oroszország és a Szovjetunió XX. századi képes kronológiája (1900–1991). Szerkesztette Krausz Tamás és Szilágyi Ákos. Akadémiai Kiadó, Bp., 1992. 248. o. (a továbbiakban KRAUSZ- SZILÁGYI 1992)

² Андропов Юрий. Учение Карла Маркса и некоторые вопросы социалистического строительства в СССР // Коммунист, 1983, №3, с.17.

³ „Решение о разграничении специалистов по окончании обучения”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1983, №7, с.43.

hivatalok és hatóságok egymáshoz való viszonyát a végzősök elosztásában. Az elosztás központi érdekei mellett volt egy sor kivétel, amikor a végzős kérése szerint, szülei vagy házastársa lakhelyére irányították munkára. Ilyen eset volt, ha:

- maga a végzős volt rokkant vagy a szülei;
- az állandó katonai szolgálatot teljesítő házastárs;
- a várandós vagy 1,5 évnél kisebb gyerekekkel rendelkező nők;
- a házastársak egyszerre végeztek, akkor egy városba vagy járásba kellett őket helyezni;
- a „d” pont vonatkozott arra az esetre is, ha a házastárs előbb vagy később végzett ugyanabban az intézményben.⁴

A végzősöknek a munkára irányító menetlevél kézhezvétele után három napon belül meg kellett jelenniük a számukra kijelölt munkahelyen, függetlenül az utazásra fordított idő hosszától (3.3 pont), viszont az utazási költséget megtérítették, és minden utazással töltött időre napidíjat számoltak fel. A költözésre, illetve az új helyen való berendezkedési napokra pedig már a kategóriájának megfelelő bért számfejtették a Szovjetunió Minisztertanácsa 1981. július 15-én kelt 677. számú „A munka miatti más helységbe való költözés kiadásai megtérítésének biztosítékairól” szóló rendelet szerint (3.4 pont).

Lényeges az is, hogy Andropov szakmaisága az oktatás akkori állapotának felmérésében is segített, mert lehetőséget adott a reális alapokat feltáró kutatások elkezdéséhez. Elismerték, hogy a munkavégzés tartalma változásával, mely az intellektualizmus előtérbe kerülését vonta maga után, változtatásra szorult az oktatás tartalma is.⁵ A változtatási kezdeményezést azzal indították, hogy mindenki számára egyértelműen próbálták tisztázni az oktatási intézmények vezetésének és a hozzájuk tartozó többi pedagógiai és nem pedagógiai munkát végző dolgozó pontos hatáskörét. Ez átláthatóbb, szakszerűbb iskolairányítást és szervezést, munkamódszert várt el az intézmény vezetőitől. Az *Iskolaigazgató könyvtára* sorozatban, 1983-ban két olyan kiadvány is napvilágot látott, amely tudatos stílusváltást várt el az igazgatóktól. Az egyik címe a hagyományos *Iskolaigazgatók útmutatója* volt, mely párt és kormányhatározatokat, Oktatási Minisztérium rendeleteit tartalmazta, ami szerint a közoktatási intézményeknek dolgozniuk kellett.⁶ A másik viszont már a korszerű iskola irányításáról szólt, s annak feladatainak, stílusának leírását, az adminisztratív-irányítói és tanulmányi apparátus, a tanár, nevelő, tanári kar kötelességeit konkretizálta. Részletesen írt az iskola-család-társadalom kapcsolatáról a gyereknevelésben, s a tervezés fontosságáról az intézményi vezetés hatékonyságának növelésében.⁷ Az 1983. június 14–15-én lezajlott Központi Bizottsági plénumon, ami a párt aktuális ideológiai kérdéseivel foglalkozott, arról határoztak „jó az a módszer, hogy az oktatást vonják össze a termelői munkával. Keményen ki kell tartani amellett, hogy az iskolások hozzá szokjanak és szeressék a hasznos munkát. Lehet az fizikai vagy szellemi, de igazi termelői munkának kell lennie, s a társadalom számára fontosnak”.⁸ Igaz, még arra sem volt idő, hogy az új irányvonalakat mindenkivel megismertessék, mivel 1984. február 9-én Jurij Andropov meghalt. Viszont az oktatási szférában elgondolt és elkészített lényeges változtatásokat azért mégsem fújta el a szél nyomtalanul, mivel az őt követő pártvezetés – két hónap múlva – szinte minden változtatás nélkül fogadta el azokat a rendeleteket, melyek az utolsó nagy reformot indították el a közoktatás minden szintjén.

Négy nappal Andropov halála után a másik nagy „öreg” – Konsztantyin Csernyenko – foglalta el a helyét a pártfőtitkári poszton. S bár azt írják róla, hogy semmilyen változtatást

⁴ Народное образование в СССР. Сборник нормативных актов / Сост. Ю. Голубева Н. Е.; Спец. науч. Ред.: Павлищев К. С. – Москва, Юридич. лит., 1987. с.220. (a továbbiakban Голубева, 1987)

⁵ Хроменков Н. А. Социально-экономические проблемы общего среднего образования в условиях развитого социализма. Москва, Педагогика, 1983, с. 14.

⁶ Справочник директора школы. Сборник законодательных, руководящих и инструктивных материалов / Сост. Ф. И. Пузырев. Москва, Просвещение, 1983.

⁷ Березняк Е. С. Руководство современной школой. Москва, Просвещение, 1983.

⁸ Материалы Пленума ЦК КПСС, 14-15 июня 1983 г. Москва: Политиздат, 1983. с. 18.

nem akart végrehajtani, mégis a Szovjetunió fennállásának utolsó nagy iskolareformja indult el az 1984. április 10-én és 12-én aláírt rendeletekkel.⁹

Az SZKP Központi Bizottság és a Szovjetunió Minisztertanácsa a fent említett napon öt, egymást követő határozatot fogadott el, amelyek mind az oktatással kapcsolatosak és több mint egy tucat belőlük eredő kiegészítő és befejező határozatot vontak maguk után. Maguk a határozatok az oktatásban a kommunista nevelés megerősítését és a gazdaság munkaerő-szükségleteinek jobb kielégítését próbálták elérni. Az első kettő, a 313. és 314. rendelet jelentős terjedelemben tárgyalta az általánosan képző iskolákban folytatott munkát és a munkára való nevelés felkészítését. A határozatok törvényerejű rendeletek voltak, mivel minden alsóbb instancia számára kötelező jelleggel bírtak. A reformot az andropovi időszakban készítették elő, amiről maga a rendelet szövege árulkodik, hisz a „*nemrég, 1983. június 14-15-i Központi Bizottsági plénumra*” hivatkozik, ahol a fent említett ideológiai és tömegpolitikai munkáról rendelkeztek,¹⁰ illetve a majd egy évvel későbbi, 1984. április 10-eire, ami az általánosan képző és szakiskolák reformjának irányvonalait tárgyalta.¹¹ Utóbbi plénum után írta a párt központi lapja, hogy „*a kommunista nevelés megingathatatlan célja a tanulók marxista-leninista világnézetének kialakítása*”.¹²

A 313. számú rendelet igazából a fent említett két pártplénumon elfogadott hosszú távú közoktatási terv volt. Célját úgy határozták meg, hogy a Lenin által megfogalmazott egységes, munka és polittechnikai iskola elveinek helyreállítását szeretnék elérni.¹³ Ez utóbbi újra egybeesengett a hrucsevi iskolareform alapcéljával, még az ideológiai megfogalmazás is, miszerint a gyerekeket a kommunizmus aktív építőjévé kell nevelni, magas ideológiai, erkölcsi és politikai öntudattal. Ám nemcsak a célok és ideológiai „alapozás” csengett egybe, de a kialakult kényszerítő helyzet is – a felsőoktatás nem tudta befogadni az oda oly magas számban felvételizőket, a termelői szférában (ipar, mezőgazdaság) pedig munkaerőhiány alakult ki. A fennálló súlyos problémát a középiskolai végzősök legalább felének szakmunkásképzőbe való irányításával szerették volna megoldani. De a reform maga tele volt aprónak tűnő, ám hosszú távon lényeges változtatások sorával. Először is az általánosan képző középiskolát tízévesről 11-évesre kezdték átállítani, ami azt jelentette valójában, hogy az addig „nulladik” vagy előkészítő osztályokat az elemi iskola részévé integrálták és ezután a kötelező beiskolázás már nem hét, hanem 6 éves kortól történt. Így lett az elemi iskolai szint az 1–4. osztály, az általános 5–9, a középiskolai pedig 10–11, ami számozási csúszást jelentett csak lényegében. Más változás a szerkezeti szintekben nem zajlott le. A nem teljes középiskola, vagyis az 1–9. osztály mindenki számára kötelező volt, mert ez volt az alap a teljes középiskolai vagy a szakmai képzés megszerzéséhez.

Változtak azonban a heti óramegterhelések osztályonként, mivel 1. osztályban – 20 óra/hét, 2.-ban – 22 óra, 3–4.-ben – 24 óra, 58.-ban – 30 óra, 9–10. osztályokban pedig 31 óra/hét lett. Első ránézésre ez csökkenést jelentett, ám a következő bekezdésben jelezték, hogy a munkára való nevelés és a tanulók szakmai orientációja végett minden osztályban kötelező jelleggel be kellett vezetni a társadalmi hasznos és termelői munkára még pótlagosan: 2–4. osztályokban plusz 1 óra/hét, 5–7.-ben – 2 órát, 8–9.-ben – 3 órát és 10–11.-ben 4 órát. Kötelezővé vált még a tanév végén a munkagyakorlat: 5–7. osztályokban 10 nap, 8–9.-ben – 16 nap, illetve 10.-ben – 20 nap. Ebből kifolyólag, bár a tanítás május 25-én befejeződött, a tanév nem ért véget a gyerekek számára csak a gyakorlat után.¹⁴ A tagköztársaságok nemzetiségi iskoláiban pedig a meglévőkhöz felül heti 2–3 órát kellett még biztosítani a 2–11. osztályokban az orosz nyelvre. Ez a Brezsnyev alatt elkezdett

⁹ Az oktatási reformot a párt Központi Bizottsága április 10-én, míg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa 12-én hagyta jóvá

¹⁰ „*A párt ideológiai és tömegpolitikai munkájának aktuális kérdései*”. In: КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. 9-е издание. Москва, Издательство политической литературы. 1983, Т.14. с.417–427.

¹¹ „*Az általánosan képző és szakiskolák reformjának irányvonalai*”. In: КПСС в резолюциях... Т.14. с.507–512.

¹² Правда, 14 апреля 1984г.

¹³ „*A fiatalság általános középszintű képzésének további javításáról és az általánosan képző iskolák munkakörülményeinek javításáról*”. In: Сборник приказов СССР, 1984, Отд.1, №18, с.101.

¹⁴ ГОЛУБЕВА, 1987, с.106–107.

oroszosítás politika folytatását mutatta, de azt is továbbvitte abból a korból, hogy ugyanúgy tiltotta iskolaidőben a tanulók mezőgazdasági vagy más munkára való irányítását.

Az új ember nevelésében jelentős szerepet kapott még a katonai nevelés. 1984-ben a *Pravda* erről így írt: „Azt kell elérni, hogy mindenki mintakatoná akarjon lenni, hogy lelkiileg mindenki kész legyen a legszigorúbb fegyelem és rend betartására. A hazafias-katonai munka általános rendszerében fontos szerepe van annak, hogy a középiskolák végzőseit a katonai tanintézetekbe való továbbtanulásra ösztönözzük.”¹⁵ Ez a katonai fegyelem az országban eluralkodott tespedtség és munkafegyelem ellen is irányult.

A hatéves kortól való beiskolázást az 1986/87-es tanévtől kezdték el, s nekik 35 percesek voltak a tanórák, az óvodákban pedig iskolára való felkészítéssel kellett foglalkoznia az utolsó évben, mely minden gyerek számára kötelezővé vált. A 313-as rendelet kötelezővé tette még a tanítási tervek és tankönyvek tartalmi részének átszerkesztését és a legkisebbek számára írt könyvekben is világos fogalmi és elvi kifejtést vártak el a természet- és társadalomtudományi tárgyaknál, illetve a tárgyaktatásnak az élettel való kapcsolatát. Ismét egységesítették az általános ismeretek szintjét az iskolai, szakmai-műszaki és középszintű szakmai intézményekben. A középszintű oktatás felső osztályaiban bevezették a számítástechnika alapjainak elméleti oktatását, sajnos gépek nélkül, s mindenhol hangsúlyosan elvárták a társadalmi és politikai tárgyak oktatásának tökéletesítését. Mindehhez anyagilag is támogatta az állam a szaktermi rendszer alkalmazását és tökéletesítését.

Brezsnyev halála után mindkét pártvezér a társadalomban elharapódzott korrupció, bürokratizmus, formalizmus, erkölcsi züllés ellen próbált – igaz a hagyományos erőszak-rendszer segítségével – tenni valamit. Ezek a folyamatok az iskolákban is tükröződtek, s visszazoritásukat próbálták elérni, mikor az intézmények előmenetel terén addig hatályban lévő beszámolási kötelezettséget szüntették meg, ezzel próbálva enyhíteni a „jegymánias” vezetők százalékhajszolását. Utóbbit próbálták visszazoritani még a differenciált értékelő rendszer bevezetésével is a 9–11. osztályokban, illetve kiszélesítették az évvismétlésre való hagyás feltételeit. Az 1985/86-os tanévtől új szabályokat vezettek be a középiskolai érettségizők éremmel való kitüntetésére is. A Szovjetunió Minisztertanácsa 740. számú 1985. augusztus 6-i rendelete újra létrehozta az ezüstérmet, amit „A tanulásban és a munkában elért eredményekért és a példás magaviseletért” adtak ezzel a felirattal. Annak ítélték oda, akinek érettségi bizonyítványában csak 2 db „4”-es volt, a többi „5”-ös, illetve a 9–11. osztályokban az év végi és vizsgajegyei között sem volt „3”-as osztályzat. Az ezüstéremmel rendelkezők, akár az aranyérmesek, a felsőoktatásba való felvételénél plusz pontokat kaptak.¹⁶

A nagyobb fegyelem elérése érdekében csökkentették az osztályok létszámát is, 1–9.-ben 30 főre, 10–11.-ben pedig 25 főre, illetve a munka, orosz és idegennyelv-órákon 25 fő fölött csoportosítást hajthattak végre. Újabb tanári státusok létrehozásával támogatták a napközis csoportok bővítését, a nagyobb gyereklétszámú iskoláknál 30, a kisebbeknél 20 fővel is nyithattak csoportot, ám ezt csak az 1990/91-es tanévtől szándékoztak bevezetni. Aztán ezt a részt is, mint minden iskolai munkánál, azzal fejezték be, hogy a tudományos, marxi-lenini világnézetet és kommunista nevelést kell elsősorban erősíteni. Ebben azoknak a tanároknak kellett elől járni, akik a kommunista párt tagjai voltak.¹⁷ És minden téren támogatták a középiskolai végzősöknél az anyagi termelésben való azonnali bekapcsolódását. A támogatási szándékot a legnagyobb példányszámú pártlapban is publikálták.¹⁸

Az ugyancsak április 12-én kiadott 314. számú rendeletben már kifejezetten csak a tanulók munkára való nevelésével, oktatásával, a szakmai orientációval, illetve a társadalmi hasznos és termelői munka megszervezésével foglalkoztak. Ennek a kérdésnek a kezelését próbálta gyökeresen megváltoztatni azzal, hogy minden iskolai szinten növelte a

¹⁵ Правда, 9 июля 1984 г.

¹⁶ Сборник приказов СССР, 1985, Отд.1, №25, с.129.

¹⁷ Правда, 23 апреля 1984 г.

¹⁸ Правда, 4 мая 1984 г.

munkaoktatásra fordított heti óraszámokat. Az előző rendeletben kijelölt pótlólagos tanórákkal együtt a 2–4. osztályban így már heti 3 munkaóra volt, ahol a különböző anyagok kézzel való megmunkálását és a mezőgazdasági munka alapjait oktatták. Az 5–7. osztályokban heti 4 munkaóra volt, s már politechnikai jelleget kapott, s az általános munkára készítette a gyerekeket. A 8–9.-ben heti hat órában, a 10–11.-ben heti 8 órában ismertették meg a tanulókat a tömegszakmák alapjaival.¹⁹ A cél az volt, hogy a 9. osztály után – az iskola ajánlásával – pontosan tudják, hová megy majd a gyerek szakmát tanulni, a középiskola végeztével pedig, a szakmai minősítő vizsga után egy meghatározott szakmával rendelkezzen. A hasonlóságot az 1959-es reformmal a tantárgyi óraelosztásoknál is lehet érzékelni. A munkaoktatást, szakmai orientációt, társadalmi hasznos- és termelői munkát szervező és vezető tanár azonban már nem került igazgató-helyettesi pozícióba, mint 1959-ben, csak a gyerekek számától függően havi 25–80 rubelt kapott pluszban saját alapbére mellé.²⁰

A rendelet 1985. január 1-jétől javasolta a fiatalok önálló munkavégzéshez való engedési korhatár 16 évre való csökkentését még a traktorista vagy kombájnós minőségben is. A tanulók szakmai orientációjának feladatát pedig a Szovjetunió munka és szociális kérdésekkel foglalkozó Állami Bizottsága kapta. Az 1986–90-es években célszerűnek tartották egy „*A termelés alapjai. Szakmaválasztás*” nevű tárgy bevezetését az iskolákban.

A 315. számú törvényerejű rendelet, mely „*A szakmai-műszaki oktatás rendszerének további fejlesztéséről és szerepének emeléséről a szakmunkáskáderek képzésében*” címet viselte, első helyre a tanulók ideológiai és politikai képzésének erősítését, a marxi-lenini világnézetük kialakítását, a kommunizmus építőivé, hazafiakká és internacionalistákká való nevelését sorolta.²¹ Csak ezután tértek át a fennálló szakmai-műszaki tanintézmények egységesítésének kérdésére, ami szerint ezután minden intézményt középfokú szakképző iskolának neveztek. Ezen belül részlegeket hoztak létre a szakmák és a tanulmányi idő szerint. Azokat az intézményeket, melyek a 8. osztály után fogadták be a tanulókat – szakközépiskoláknak nevezték és 3 év lett bennük a tanulmányi idő, amelyek pedig a középiskola után várták a jelentkezőket – azok lettek a szakmunkásképzők, maximum egy év tanulási idővel. Városokban az ilyen iskolákat a kétezer főnél több munkással rendelkező vállalatok bázisán alakították ki, faluhelyen pedig a járási központokban. Ezen szakközépiskolák végzősei, akiket végzettségük szerint állandó munkára felvettek rögtön az iskola befejezése után, gazdasági szükségleti cikkek beszerzése címszó alatt, egyszeri – 500 rubeles pénzbeli juttatásban részesültek. Ám ha három évnél kevesebbet dolgoztak, s saját kérésükre, de minden különösebb indok nélkül vagy a munkafegyelem megsértése miatt hagyták ott a munkahelyüket – teljes mértékben kötelesek voltak visszafizetni a pénzbeli juttatást.²² A rendelet után a középfokú szakképző iskolákra, azok helyzetére hívta fel a központi pártlap is olvasói figyelmét.²³

Az 1984-es 315. számú határozat által létrehozott új szakiskolákról csak 1985. február 22-én rendelkezett a Szovjetunió Minisztertanácsa 177. számú parancsában.²⁴ Ebben a szabályzatban teljes részletességgel foglalkoztak az új rendszerű szakképző iskolák szinte minden kérdésével, hat terjedelmes részben. Meghatározták, hogy az ott tanulók heti megterhelése nem lehetett több mint 36 óra, ám a nem orosznyelven oktató iskolákban az orosz nyelvre pluszórákat kellett kijelölni (2. rész, 20. pont). A tanulói csoportok létszámát 25–30 fő között szabták meg, de ekkor idegen- és orosznyelv-órákon már lehetett osztani őket, termelési gyakorlatokra pedig 12–15 fős csoportokban mentek a tanulók. Az általános ismereti tárgyak órái 45 percesek voltak, akár a középiskolában, de a tanműhelyi

¹⁹ „*A tanulók munkára való nevelésének, oktatásának, szakmai eligazításának javításáról és a társadalmi hasznos ill. termelői munka szervezéséről*”. In: Сборник приказов СССР, 1985, Отд.1, №18, с.102.

²⁰ ГОЛУБЕВА, 1987, с.115.

²¹ Сборник приказов СССР, 1984, Отд.1, №19, с.104. és КПСС в резолюциях... Т.14. с.554-561.

²² ГОЛУБЕВА, 1987, с.176.

²³ Правда, 11 мая 1984 г.

²⁴ „*Rendelkezés a középfokú szakképző iskolákról*”. In: Сборник приказов СССР, 1985, №10, с.41.

foglalkozások – első évben 50 percesek, a másodiktól kezdve pedig egy óra 50 percesek lettek. A negyedik óra után ebéidő is járt nekik, ami 60 percet kellett, hogy kitegyen. Az intézménybe való felvételét a Szovjetunió bármely állampolgára kérhette, aki még nem töltötte be a 30. életévét (3. rész, 29. pont). Itt is lehetett kitüntetéses oklevelet szerezni, ami a szakirányú felsőoktatásba való felvételinél komoly előnyt adott tulajdonosának. Ha az intézmény befejezése utáni három hónapon belül munkába állt a végzős, akkor a tanulmányi idejét is teljes értékű munkaviszonyként számították be (3. rész, 41. pont).

A negyedik 1984. április 12-i rendelet, a 316. számú, már nem közvetlenül az iskolákkal foglalkozott, hanem a számukra képző intézményekkel. Ekkor tették kötelezővé, hogy a tanárképző főiskolákon és a pedagógusokat is képző egyetemeken a pedagógiai gyakorlat ne csak az utolsó évben szereplejen, hanem már az első év második szemeszterétől kezdve egész végig. Ugyancsak ebben rendelkeztek a tanárképző főiskolák ötéves képzésre való fokozatos átállásáról az orosz és anyanyelv, történelem, matematika és fizika szakokon.²⁵ A szovhozoknak kötelező jelleggel, a kolhozoknak pedig ajánlották, hogy a falusi tanároknak állami áron adják el az élelmiszereket. A hosszú távú tervezés itt is tetten érhető, mivel az 1986–95-ös évekről rendelkeztek.

Végül a 317. számú, ötödik határozat, melyet a párt és állami vezetés mellett az Országos Központi Szakszervezeti Tanács is aláírt, a közoktatási dolgozók fizetésemeléséről rendelkezett. Az emelések fix összegű havi járandóságemelését jelentettek. Legtöbbször a *Szovjetunió népi tanítója* címmel rendelkezők kaptak, plusz 50 rubelt havonta, az *Érdemes tanárok* – 30 rubelt, a többi kategóriáért pedig 25 és 15 rubel közötti emelésben részesültek.²⁶ Bár a rendeletet egy napon írták alá, a közoktatásban dolgozó, különböző kategóriájú munkások bérének emeléséről a központi pártlap öt, nem egymást követő számában publikálták azokat. Legelőször a fent említett pedagógusi kiemelt címmel és kategóriákkal rendelkezők fizetéséről tudósították a közvéleményt,²⁷ majd az elemi és középiskolai tanárság alapbérének kiegészítéséről külön írtak,²⁸ végül az alapberekhez kapcsolt kiegészítésekről. Az 1–4. osztályokban a 20 óra/hét megterhelés alapbéréhez 20 rubel emelés járt, illetve a fűzetjavításért plusz 15 havonta.²⁹ Az 5–11. osztályokban tanító szaktanárok általánosan 30 rubellel vihettek többet haza havonta, amihez a fűzetjavításért a nyelvtanároknak 20 rubel, a matematikusoknak 15, a műszaki rajzot oktatóknak 10 rubel pótlék járt még. Összességében 30-35%-os emelést hajtottak végre.³⁰

A Szovjetunió Minisztertanácsa 1984. augusztus 30-án kelt 928. számú határozatában rendelkezett az általánosan képző iskolák gyakorlívállalatairól, amelyeket egy-egy konkrét iskola mellé rendeletek, s lehetnek ipari, építőipari, közlekedési, hírközlési vagy közszolgáltató vállalatok, kolhozok, szovhozok, erdőgazdaságok, tudományos kutató-, illetve tervező intézetek és szervezetek. Ezek a gyakorlívállalatok az iskolákkal közösen feleltek a munkaképzés megszervezéséért.³¹ A rendelet egyes esetekben engedélyezte az egy iskola több gyakorlívállalathoz, illetve egy vállalat több iskolához való kapcsolását is. Ennek ellenére az iskolák felett mások is vállalhattak védnökséget, patronálást. A gyakorlívállalat és az iskola között szerződést kellett kötni a felek pontos kötelezettségeinek tisztázásával, amelyeknek alapjait a fenti rendelkezés 19 pontba szedve adta közre. Ezek közül fontos volt, hogy a gyakorlívállalat fogadta az érettségizőktől a szakmai vizsgát és ítélte oda a szakmai besorolást.³² A párt Központi Bizottsága és a Szovjetunió Minisztertanácsa 316. számú 1984. április 12-én kelt rendelete 13. pontja

²⁵ „А közoktatás és szakmai-műszaki képzés rendszerében dolgozó pedagógusok képzésének és továbbképzésének tökéletesítését célzó intézkedésekről ill. munka és életkörülményeinek javításáról”. In: КПСС в резолюциях... Т.14. с.563.

²⁶ „А tanárok és a többi közoktatási dolgozó fizetésének emeléséről”. In: КПСС в резолюциях... Т.14. с.568-573.

²⁷ Правда, №120, 29 апреля 1984 г.

²⁸ Правда, №125, 4 мая és №132, от 11 мая 1984 г.

²⁹ Правда, №136, 15 мая 1984 г.

³⁰ Правда, №144, 23 мая 1984 г.

³¹ „Решение об общепрофессиональных учебных заведениях”. In: Сборник приказов СССР, 1984, Отд.1, №29, с.160.

³² ГОЛУБЕВА, 1987, с.137.

szerint a gyakorlívállalat üdülési és szanatóriumi-kezelési beutalókat adhatott a hozzá kapcsolt iskola tanárainak saját keretéből.³³

Az 1984. augusztusi minisztertanácsi rendelettel kapcsolatban, a Szovjetunió Pénzügyminisztériuma december 20-án kelt 187. számú levelében tudatta a gyakorlívállalatokat az elszámolási kötelezettségeik formai végrehajtásáról.³⁴ A Pénzügyminisztérium a levél 1. pontjában megerősítette az augusztus 30-i minisztertanácsi rendelet 12. pontját, mely feljogosította a vállalatokat a tulajdonukban lévő felszerelések, anyagok és berendezések iskoláknak való átadását úgy, hogy arról nem kellett a feljebbvaló instanciákat tudósítani. Ezeket az átadásokat a szabályzat szerinti alap csökkentéseként írhatták le. Azt, hogy erre a célra mennyit folyósítottak a vállalatok, a vezetőik dönthették el.

A középfokú szakképző iskolák számára való gyakorlívállalatok kijelöléséről a minisztertanács 1985. február 22-én kelt 178. számú határozatában rendelkezett, ugyanolyan aprólékosan, mint az általánosan képző iskoláknál, alapvetően utóbbi szabályzat szövegét használta, csak a megnevezéseket cserélte le.³⁵ Ezért készítette el a Szovjetunió szakmai-műszaki oktatásáért felelős állami bizottsága 1986. január 27-én, 21. számú törvényerejű rendeletét, mely a szakiskolák tanulóinak termelői gyakorlatát szabályozta. A kiegészítés azokat a részeket pontosította, cserélte, mely a fenti szabályozásban, az általános képzésű iskoláknál nem szerepeltek.³⁶

Az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsa 313. és 314. számú rendeleteiből folyt ki a Szovjetunió munka és szociális kérdésekkel foglalkozó Állami Bizottságának 1984. december 25-i, 374. számú határozata, mely a társadalmi hasznos illetve termelői munkában résztvevő tanulók és tanárok bérezését szabályozta. A határozat három osztályba sorolta a fent említett munkában résztvevők fizetési lehetőségeit: 1) az iskolások által tanítási időben végzett munkáért; 2) az iskolások által nem tanítási időben végzett munkáért, illetve 3) a pedagógusok és más személyek munkájának bérezése, akik oktatták, vezették vagy szervezték a tanulók munkáját.³⁷ Az első fizetési lehetőség szerint dolgozó tanulókat kétféleképpen lehetett bérezni: a) darab- vagy teljesítménybér szerint, a hatályban lévő norma teljesítése után, vagy b) időbér szerint (ha egyedül végezte a munkát vagy helyettesítette a főállású munkást) – a legalacsonyabb fizetési kategória alapján. Minkét esetben a vállalati munkabéralapból történt a kifizetés a tanév vagy a második negyedév végén.³⁸ A második lehetőség szerint végzett tanulói munka ideje nem lehetett több mint négy óra a 16 év és 6 óra a 18 év alattiaknak. A harmadik fizetési kategóriába tartozó pedagógusoknak és nevelőknek a tanév alatt végzett munkájukért járó kiegészítéseket az alaphéremhez számfejtették. Másfajta elszámolásban részesültek a tanítási időn túl (akár a tanévben, akár a szünidőben) dolgozók, mert nekik a tanulói csoportlétszám után számoltak fel pluszszázalékokat a vállalat béralapjából:

- az iparban, építkezéseken, közlekedésben a 3. kategóriájú fizetési besorolás szerint;
- a mezőgazdaságban szintén a 3. kategóriájú fizetési besorolás szerinti traktorista-gépkezelőknek megfelelően;
- az erdőgazdaságokban pedig az erdőszegédjének alaphéreméből.

³³ КПСС в резолюциях... Т.14. с.561–568.

³⁴ „A gyakorlívállalatoknak az általánosan képző iskolák építésére, felújítására és berendezéseire fordított és más célú, az iskolások társadalmi hasznos, ill. termelői munkáinak szervezésével kapcsolatos kiadásairól”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1985, №10, с.13.

³⁵ „Rendelkezés a középfokú szakképző iskolák gyakorlívállatairól (egyesületeiről, szervezeteiről)”. In: Сборник приказов СССР, 1985, Отд.1, №11, с.43. és ГОЛУБЕВА, 1987, с.191–201.

³⁶ „Az ipar, közlekedés, hírközlés, kereskedelem, közéleti és közszolgáltatási szféra számára szakmunkásokat képző középfokú szakképző iskolák tanuló termelői gyakorlatának szabályzata”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1986, №10, с.16.

³⁷ „Az iskolások által a népgazdaságban végzett munka bérezéséről és a munkaoktatást, a társadalmi hasznos, ill. termelői munkát irányító pedagógusok és más munkások bérezésének feltételeiről szóló ideiglenes rendelkezés”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1985, №10, с.42.

³⁸ ГОЛУБЕВА, 1987, с.151.

Azokat a szakmunkásokat, technikusokat és mérnököket, akik közvetlenül a termelésben oktatták a tanulókat a Szovjetunió Minisztertanácsa hrucsovi reform szerint megállapított 1369. számú, 1959. december 10-i határozata alapján bérezték.

Az 1984. április 12-i, 313. számú rendeletében elfogadott, a gyerekek hatéves kortól való beiskolázásának szabályzatát a Szovjetunió Oktatási Minisztériuma 1985. január 25-én hagyta jóvá törvényerejű rendeletében. A rendeletben azt is megengedték, hogy amennyiben az iskolákban ideiglenesen nincs elég helyiség az újonnan beiskolázott első osztály számára, akkor azt az óvodában tanítsák, s onnan vezessék át őket az iskola 2. osztályába. Ugyancsak itt emlékeztettek az oktatási miniszter 1984. november 2-án kelt törvényerejű rendeletére, hogy a kis létszámú iskolákban összevontan is lehet tanítani, de nem az első osztályt.³⁹ A rendeletek összefüggéseit és törvényre való összeállítását folyamatosan magyarázták a központi oktatásirányítási szaksajtóban, hogy az minden érintett számára egyértelművé váljon.⁴⁰

A 314. számú központi bizottsági és minisztertanácsai rendelet folyamánként születtek meg a Szovjetunió Oktatási Minisztériumának 1985. május 11-i 80., 81. és 82. számú törvényerejű rendeletei. A legelső, a 80. számú az iskolaközi munkaoktatást és a tanulók szakmai orientációját végző tan- és termelői kombinátokról rendelkezett. A terjedelmes, 32 pontba szedett határozat az 1974. augusztus 23-i, 662. számú minisztertanácsai rendelkezés alapján létrehozott iskolaközi tan- és termelői kombinátokról hatályban lévő szabályzást erősítette meg, helyenként bővítette és pótolta. Ezek a kombinátok továbbra is a közoktatás vezetése alatt maradtak, s munkájukat a középiskolai alapszabály és a gyakorlóvállalatokról szóló rendelkezés szabályozta.⁴¹ Az 1984-es 314. számú rendelet által javasolt „*A termelés alapjai. Szakmaválasztás*” nevű tárgy a tankombinátokban került oktatásra mint elméleti diszciplína. Itt az 1986/87-es tanévtől a tanulói csoportlétszám – városon 25–30, falun 20–25 főt tett ki. A termelői munka az elméleti részhez kapcsolódott.

A 82. számú törvényerejű rendelet az iskolákban folyó tanulói társadalmi hasznos és termelői munka szervezéséről szólt, meghatározta, hogy a tanév végi kötelező gyakorlat időtartalma:

- 10 nap az 5–7. osztályokban, napi három óra munkavégzéssel;
- 16 nap az 8–9. osztályokban, napi négy óra munkavégzéssel;
- 20 nap az 10. osztályban, napi hat óra munkavégzéssel.

Emellett a tanulóknak a szünidőben, a munka- és pihenőtáborokban is a fenti napi óraszámot kellett ledolgozniuk, s csak azután jöhetett a pihenés. A kötelező gyakorlat és a tábor után a gyerekek nyáron még munkába állhattak a rájuk vonatkozó, hatályban lévő törvények szerint.⁴²

A 83. számú oktatási minisztériumi rendelet pedig a kolhozokban és szovhozokban létrehozott tanulói termelői brigádokról szólt, melyek a mezőgazdasági szövetkezetek szerkezeti alapegységeinek számítottak. A csoportok 8–11. osztályok tanulóiból szerveződtek, s minimum egy évig álltak fenn. Vezetője tanár vagy mezőgazdasági szakember egyaránt lehetett, s a mezőgazdasági munkák teljes ciklusát és skáláját végezték. A tankombinátokban elméleti és gyakorlati oktatáson átesett 9–10.-es tanulók saját szakosodásuk szerinti – zöldség- vagy gyümölcsstermesztői, szőlészeti, traktor és gépkezelői – brigádokba kerültek. Utóbbi az önálló gépen való munkát jelentett, de nem több mint napi négy órában, előbbieket a brigád számára kijelölt földrészelegyen dolgozhattak.⁴³

³⁹ „*A gyerekek hatéves kortól való beiskolázásának szabályzata*”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1985, №6, с.22-23.

⁴⁰ БАБАНСКИЙ Ю. К. Теоретическое и методическое знание Основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы // Советская педагогика, 1984, №10, с.10-23. és Кинкулькин А. Т., Овчинников М. П. Совершенствование коммунистического воспитания в процессе обучения // Советская педагогика, 1984, №12, с.3-11.

⁴¹ „*Rendelkezés iskolaközi munkaoktatást és a tanulók szakmai orientációját végző tan- és termelői kombinátokról*”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1985, №10, с.23.

⁴² „*Rendelkezés az általánosan képző iskolák tanulóinak társadalmi hasznos és termelői munkájának szervezéséről*”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1985, №10, с.31.

⁴³ „*Rendelkezés a kolhozok és szovhozokban létrehozott tanulói-termelői brigádokról*”. In: Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1985, №10, с.38.

1985. március 10-én meghalt Csernyenko helyére Mihail Szergejevics *Gorbacsov* – az akkor legfiatalabb Politikai Bizottsági tagot – választották meg pártfőtitkárnak. Ő ott folytatta, ahol Andropov abbahagyta, s megkezdte a *peresztrojka* első gazdasági reformját, az irányítás reformját.⁴⁴ Ez a felülről irányított forradalom azonban nem akart úgy működni, ahogy azt kigondolói szeretnék volna. A *glasznoszty* elindította a társadalomban a demokratizálódás folyamatait, de a gazdaság hanyatlása egyre látványosabb lett. Az oktatásirányításban is fellelhetőek a társadalom számára engedélyezett demokratikusság első megnyilvánulásai. 1985 áprilisától kezdve egy sor törvényerejű rendelet látott napvilágot, ami az oktatási intézmények és a bennük dolgozó pedagógusok munkáját tette – nem könnyebbé, hanem értelmesebbé, ésszerűbbé, megszabadítván őket a felesleges formalizmus jelentős részétől.

1985. április 22-én a Szovjetunió Oktatási Minisztériuma öt törvényerejű rendeletet hagyott jóvá, melyek részben módosították vagy kiszélesítették az iskolák és a tanári kollektívák jogait az iskolai oktatásban. Az első finomította az 1972. február 9-én kiadott mintaszabályzatot, így az inkább magatartási és viselkedési szabályokat tartalmazott. A bontása megegyezett az előzővel – 1–4., 5–9. és 10–11. osztályokra tagolva. Mindenkire kötelező jelleggel megmaradt a kommunista szellemben való tanulás, az életre és munkára való felkészülés.⁴⁵ A második rendelettel jóváhagyta a szakminisztérium az általánosan képző iskolák tanulóinak átvezetéséről és kibocsátásáról, illetve a vizsgákról szóló útmutatását, ami továbbra is engedélyezte az átvezető vizsgákat a 4–8. és a 10. osztályokban, de azok száma nem haladhatta meg a hármat. Pontosította az évisméltésre hagyás körülményeit, ugyanis akinek egy-két tárgyból volt elégtelen az évvzáró jegye, annak pótfeladatot kellett adni és a tanév befejezése után két héttel ismételhette meg a vizsgáit a járási vagy a városi közoktatási vezető engedélyével. Amennyiben viszont három vagy ennél több tárgyból volt elégtelen évvzáró jegye a tanulónak, azt automatikusan évisméltésre hagyták, tehát sem vizsgához, sem érettségihez nem volt engedve. Az ilyen végzős, 11. osztályos tanulónak hivatalos igazolást állítottak ki arról, hogy milyen tárgyakat hallgatott és milyen jegyei voltak a 10–11. osztályban. A következő évben lehetőséget kapott, hogy az elégtelen osztályzatainak tárgyaiból vizsgázzon, akár mint magántanuló, akár mint az esti (váltásos) iskola végzős osztályának ismétlője.⁴⁶ A végzős osztály tanulója, akinek 45 vagy ennél több tanulási nap hiányzása volt betegség miatt, a tanári kar és saját belátása szerint jogot kapott ugyanannak az osztálynak a megisméltésére. Változott az 1–4. osztályokban való évisméltésre hagyás feltétele is, mivel ezekben az osztályokban csak egészségügyi és pedagógiai bizottság határozata alapján lehetett ezután a tanulókat évisméltésre kényeszeríteni, mondván ezen osztályokban a legfontosabb cél az írni-olvasni-számolni tudás elsajátítása, s azokat különböző évben lehet elérni, nem feltétlenül kell első vagy második osztály végére azonos tudással rendelkezni minden tanulónak.⁴⁷ Viszont azt a tanulót, aki betöltötte a 15. életévét és már másodszor nem tudták átvezetni a következő osztályba, a tanári kar és a járási közoktatási részleg közös határozata alapján, a hatályban lévő iskolai szabályzat szerint kizárhatták az iskolából.

A szaktárgyi értékelés mellett továbbra is érvényben maradt a magaviseletért és a társadalmi hasznos munkában való részvételért adandó jegy, amit külön kellett kiállítani – erről szolt a harmadik rendelet. Ezt az osztályfőnök tehetette meg a tanulóitípuszabályzat alapján. Ugyanolyan jelentőséggel bírtak ezek a jegyek, mint bármely szaktárgyi értékelés, mert akinek magaviseletből elégtelene volt, azt nem engedték érettségi vizsgához, csak egy igazolást kapott, hogy végighallgatta a középiskola évfolyamait. Lehetőséget az

⁴⁴ FONT Márta–KRAUSZ Tamás–NIEDERHAUSER Emil–SZVÁK Gyula: Oroszország története. Pannonia Kiadó, Bp., 2001. 611. o.

⁴⁵ „Típuszabályzat a tanuló számára”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1985, №8, с.32–34.

⁴⁶ „Típuszabályzat az általánosan képző iskolák tanulóinak átvezető és kibocsátó vizsgáiról”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1985, №11, с.17–21.

⁴⁷ Справочник заместителя директора школы по учебно-воспитательной работе. Сборник документов и нормативных актов. Составитель Н. А. Ермолаева. Москва: «Просвещение», 1989, с.49.

érettségi leadására magántanulóként kaphatott a következő évben, a tanári kar határozata alapján. Aki viszont a társadalmi hasznos munkában való részvételért kapott elégtelent, azt vizsgához engedték, s amennyiben pozitív lett a vizsga eredménye, akkor érettségi bizonyítványt is kapott, amibe azonban beleírták az elégtelen jegyet is.⁴⁸ A negyedik törvényerejű rendeletben külön szabályozta az Oktatási Minisztérium a nem kibocsátó, 2–8. és 10. osztályokban elégtelen év végi osztályzatot kapott tanulók feltételhez kötött átvezetését a következő osztályba. Ezen feltételként az idült betegség vagy lakhelyváltozás miatti hosszan tartó kimaradás okozta lemaradás szerepelhetett csak. A következő osztályba való átvezetést akkor javasolhatta a tanári kar, ha a tanulót alkalmasnak ítélte a kimaradás leküzdésére.⁴⁹ Az ötödik, április 22-én kiadott oktatási Minisztériumi rendelet bevezette a kilencedik osztályt végzettek számára is a kitérítéssel való bizonyítvány kiállításának lehetőségét. Ehhez viszont minden tárgyból „5”-ös osztályzattal kellett rendelkezniük.⁵⁰

A magántanulói rendszer, ami a hruscsovi időben kivétel, a brezsnyeviben szélesebb körben alkalmazottá, a Gorbacsov pártfőtitkársága alatt általánosan alkalmazható rendszerre vált. Erről a szakminisztérium 1985. július 30-án törvényerejű rendeletet adott ki, s pontosan szabályozta a magántanulói rendben való vizsgáztatások előkészítését és levezetését mind a 9., mind a 11. osztályosok számára. Általános iskolai (nem teljes középiskolai) vizsgákat végeztek számára is a kitérítéssel, mint 16 éves, középiskolait pedig, aki nem volt fiatalabb, mint 18 éves. Számukra ugyanazokat az írásbeli témákat vagy szóbeli kérdéseket adták, melyekből az adott tanévben a szervezett képzésben tanulók vizsgáltak. A rendelet arra is figyelmeztetett, hogy azon személyek számára, akik munkavégzés mellett kérvényezték magántanulmányaik vizsgaminősítését, a Szovjetunió Minisztertanácsa 1982. december 24-i, 1116. számú határozata alapján – az általános iskolai vizsgákra 15 nap, a középiskolaira – 20 munkanap pótlólagos szabadság jár, mely időre a munkabér átlagos illetményét kellett számukra számfejteti.⁵¹

A gorbacsovi időben is folytatódott a Brezsnyev idején létjogosultságot nyert szakosított oktatás kiszélesítése, akár egyes osztályokban, akár egész iskolákban. Ehhez eleendő volt az iskola pedagógusi tanácsának kérése, amit aztán a helyi végrehajtó és közoktatási szervek hagyhattak jóvá. Az elmélyített oktatás lehetett valamely szaktárgynak, esetleg idegen nyelvnek az emelt óraszámban való tanítása, de nem volt azonos az idegen nyelven való szaktárgyoktatással. Az erről szóló típushatározatot a Szovjetunió Oktatási Minisztériuma 1986. január 16-án hagyta jóvá 21. számú törvényerejű rendeletével.⁵²

1985 szeptemberétől a Szovjetunió minden középiskolájában beindították a számítástechnikai alapismeretek oktatását, de a személyi számítógépek tömeggyártását nem sikerült időben megszervezni, így csak elméleti maradt annak oktatása. A nagyobb egyetemeken is csak lyukkártyákat készítettek a hallgatók, s azt adták be a számítástechnikai teremben dolgozóknak, a gépeket megközelíteni ekkor még nem lehetett. Algol, basic, alendr, fortran, pascal programozói nyelveket próbáltak tanítani az iskolákban, s az első tanévben 220 bázisiskola kapott számítógépet, melyek száma intézményenként egy és tíz darab között mozgott.⁵³

Az 1986. február 25. és március 6. között megtartott 27. pártkongresszuson, március 1-jén elfogadták a Központi Bizottság politikai beszámolóját, amelyben a folyamatos oktatás rendszeréről beszéltek. Ennek érdekében tervezték az általánosan képző és

⁴⁸ „Útmutatás az általánosan képző iskolák tanulóinak magaviseletéért, tanulmányi és a társadalmi hasznos munkában való szorgalmáért kiállítandó osztályzatokról”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1986, №8, c.34–37.

⁴⁹ „Útmutatás az általánosan képző iskolák rossz előmenetelű tanulóinak következő osztályba való feltételes átvezetéséről”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1986, №8, c.31.

⁵⁰ „Útmutatás a nem teljes középiskolai végzettségről szóló bizonyítvány kitérítéssel való kiadásának rendjéről”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1985, №8, c.37–38.

⁵¹ „Útmutatás a nem teljes és teljes középiskolai kurzus anyagának magántanulói rendben fogadott vizsgái előkészítéséről és levezetéséről”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1985, №12, c.26–29.

⁵² „Típushatározat a szakosított (elmélyített) elméleti és gyakorlati tantárgyoktatást végző iskolákról (osztályokról)”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1986, №5, c.42–44.

⁵³ Литерат С. ЭВМ в учебном процессе // Народное образование, 1985, №2, c.48–49.

szakiskoláknak a fejlesztését, közelítését és perspektívában azok egyesítését.⁵⁴ A folyamatban lévő oktatási reform felgyorsítását, minőségi megvalósítását tűzték célul, amihez elengedhetetlen velejárójának könyvelték el a számítástechnikai alapismeretek minden végzőssel való megismertetését. Ennek érdekében viszont a pedagógusképzést is meg kívánták reformálni, hogy a leendő tanárok már értsenek a számítógépekhez, s alkalmazni is tudják azokat munkájuk során.⁵⁵ A párt új szerkesztésű programját is jóváhagyták, amely az V. fejezetében foglalkozott az ideológiai neveléssel és a közoktatással, ahol azt olvashatjuk, hogy „az SZKP tökéletesíteni fogja a közoktatás rendszerét, de a szociális-gazdasági fejlődés gyorsításának elvárásai, a kommunista építés perspektívái, ill. a tudomány és technika elvárásainak megfelelően”.⁵⁶ A tudományos-technikai forradalom fejlődése előtérbe hozta az iskolai oktatás jó pár hiányosságát, mint például szerkezeti hibákat, az általános és szakmai képzés nem megfelelő szintjét, a nevelési formák és módszerek alacsony hatékonysági fokát, a tanulás és a termelői munka párosításának nem kellő megvalósítását, a sematikus oktatást, értékelést és osztályzás berögződését.⁵⁷

A kongresszus által előírt számítástechnikai alapismeretek oktatásának számítógépekkel való ellátása, a gépek gyártásának és felhasználásának koordinálására 1986 áprilisában létrehozták a *Számítástechnikai és informatika Állami Bizottságot*. Sajnos még ugyanazon hónap 26-án felrobbant a csernobili atomerőmű 4-es blokkja. Utóbbi következményei, illetve a gazdaság és a társadalom liberalizálásra tett kísérletek kicsit háttérbe szorították az oktatásügyet, de a szakminisztérium 1986. július 17-én jóváhagyta az általánosan képző iskolákban létrehozandó szülői bizottságokról szóló törvényerejű rendeletét. Ez már a gorbacsovi nyitást eredményeként fogalmazódott meg, s demokratizálni, a szülők és iskola közötti kapcsolatot szeretne volna kétirányúvá tenni. Igaz, az ideológiai nevelés fontossága még ebben is ottmaradt, de hisz a marxi-lenini nézetekre épült maga az ország vezetése is. Viszont a szülők jogot kaptak a nevelői, órán és iskolán kívüli foglalkozások tematikájának javaslatételére. Ezenkívül a szülői bizottságok legfontosabb feladatának az intézmény vezetőségével való együttműködést tartották.⁵⁸

Vannak, akik ma úgy vélekednek, hogy a 80-as évek második felében „a szovjet vezetés a lovak közé dobta a gyepelőt”, hagyta a dolgokat, mivel a politikában földcsuszamlásszerű változások előszeleit érezték,⁵⁹ ám az SZKP Központi Bizottsága 1988. február 17–18-i plénumának fő kérdése mégis az oktatás volt. A plénumon *Ligacsev J. K.*, a Központi Bizottság titkára, a PB tagja tartott szakmai előadást a kérdésben és egy hosszú távú oktatási tervezetet mutatott be, amit az 1991–2005-ös évekre dolgoztak ki, s alapjaiban, az 1984-ben elkezdett átalakításokra épült. A tervezet elsősorban a közoktatás rendszerének demokratizálását emelte ki, illetve az érintett hivatalok passzivitását a reformmal kapcsolatban. Mivel a reform és az egész oktatás kulcsfigurájának a tanárt és az előadókat tartotta, ezért azok mozgásterét akarták szélesíteni, megszabadítván az addig kényszerből végzett, s fölös társadalmi munkától.⁶⁰ A másik fontos momentum az addigi reformokhoz képest – a tanuló egyéniségének „felfedezése”, az egyéni fejlesztés előtérbe kerülése volt. Itt került fel a közoktatás minden ágának egy közös irányítás alá vonása is, ami a középszintű általánosan képző iskolákat, a felsőoktatást és a szakképzést is érintette. Szorgalmazta a tanulóknak az országban zajló peresztrojka alapeszméivel való megismertetését, illetve

⁵⁴ КАТАЕВА Л. И. Актуальные проблемы народного образования и педагогической науки в свете решений XXVII съезда КПСС (Аннотированная тематика лекций). Издательство «Знание», Москва, 1986, с. 10. (a továbbiakban КАТАЕВА, 1986)

⁵⁵ Материалы XXVII съезда КПСС. – Москва: Политиздат, 1986. – с.106.

⁵⁶ Программа Коммунистической партии Советского Союза: Новая Редакция. Принята XXVII съездом КПСС. – Москва: Политиздат, 1986. – с.56.

⁵⁷ КАТАЕВА, 1986, с.11-12.

⁵⁸ „Трүшатарóат аз általánosan képző iskolák szülőи бизотсáгаирó”. In: Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1986, №11, с.2-4.

⁵⁹ SZALAI ERZSÉBET: A létezett szocializmus – és tanulságai. In: Államszocializmus. Értelmezések – viták - tanulságok. Szerkesztette: Krausz Tamás, Szigeti Péter. L'Harmattan-Eszmélet Alapítvány, Bp., 2007, 65. oldal (a továbbiakban SZALAI 2007)

⁶⁰ Материалы пленума Пунтрального Комитета КПСС, 17-18 февраля 1988 г. - Москва: Политиздат, 1988. – с. 61-76.

annak kiemelését, hogy az átalakítások a lenini eszmék szerint zajlanak. Ennek érdekében javasolták, hogy a tanárok alaposan ismerkedjenek meg Gorbacsov „*Október és peresztrojka: a forradalom folytatódik*” című beszámolójával. A tervezet nem szakított egyértelműen a Brezsnyev idején a közoktatásban elindított oroszosítási politikával, de szorgalmazta az anyanyelvi és orosz kétnyelvűség aktív használatát, illetve az anyanyelvi oktatás megerősítését. Úgy fogalmazott, hogy az orosz nyelvet a szovjet emberek önszántukból használják mint a nemzetiségek közötti kapcsolat eszközt (IV/4. pont). A terjedelmes anyagot a *Pravda* három egymás utáni számában publikálták a plénum második napjától kezdve.⁶¹

A plénumon elhangzott javaslat alapján 1988. március 5-én a Szovjetunió felső és középfokú szakmai képzés minisztériumát, a Szovjetunió szakmai-műszaki képzését felelős Állami Bizottságát és a Szovjetunió Oktatási Minisztériumát felszámolták,⁶² s helyette létrehozták a Szovjetunió Közoktatási Állami Bizottságát. Az állami bizottság élére március 11-én Jagodin Gennagyij Alekszejevics került, március 18-án pedig két helyettesét is kineveztek – *Peregudov* Félix Ivanovics és *Sadrikov* Vlagyimir Dmitrijevics személyében.⁶³ Ezt az új oktatásirányítási szervet 1991. november 14-én átalakították *Az oktatás kérdésével foglalkozó államközi tanács*sá.⁶⁴

Hogy milyen mértékű és irányú átalakításokat kezdtek el a középfokú oktatásban, álljon itt példának a Szovjetunió Közoktatási Állami Bizottságának (KAB) Kollégiuma által 1988. november 18-án kiadott határozata és annak következménye, ami a Szovjetunió 20. századi története oktatásához elkészítendő tanterv- és tankönyvpályázat kiírásáról szólt.⁶⁵ Ezzel párhuzamosan zajlott a társadalomtudományok oktatásának átalakításáról készült tervezet nyilvános és szakmai vitája is. A vitába bevonták – a szokásos párt és központi szakmai irányító és kutató szerveken kívül – a szakfolyóiratokat, s a tagköztársaságok főbb társadalomtudományi tanszékeinek vezetőit is. A társadalomtudományi tárgyak szerkezetének és tartalmának megújítását fontos lépésnek tartották a megújulni kívánó oktatásügy átszervezésében, mivel 1965-től, az aktuális pártkongresszusok, pártvezetők beszédein kívül semmit sem változtattak a tanítási anyagban.⁶⁶ A vitára előterjesztett kérdések köre igen széles intervallumot ölelt fel, mivel elvárták: a) a szocializmus aktuális és különböző koncepcióinak tudományos megalapozását, illetve bemutatását; b) a Szovjetunió tagköztársaságaiban és a többi szocialista országban felhalmozódott társadalomtudományi oktatási tapasztalatok figyelembevételét; c) új tárgyak bevezetésének szükségességét, ami a fiatalok szociális politika iránti érdeklődését fedte volna le, s nem a felsőoktatásban használatos tárgyak akadémizmusát és szerkezetét másolta le. Utóbbira javasolták az *Ember és társadalom* elnevezésű tárgy bevezetését, illetve az egyén, az ember központi szerepének növelését az állammal szemben e tárgy oktatási anyagában.⁶⁷

A társadalomtudományi tárgyak oktatásának átalakításáról 1989 elején elkezdett vitára tett pontot a Szovjetunió KAB 1990. április 16-án kelt, 254. számú törvényerejű rendelete, ami lényegesen átalakította az addig tanított nem történelmi tárgyak oktatását, s bevezették:

- az általánosan képző középiskolákban – 8–11. osztályokban az *Ember és társadalom* tárgy 1–2. részének oktatását 136 órában a *Szovjet állam és jog alapjai*, *A családi élet etikája és esztétikája*, illetve a *Társadalomtudomány* helyett.
- A szakmai-műszaki iskolákban az *Ember és társadalom* 2. részét 136 órában azon csoportokban, ahol középiskolai végzettséget is kaptak a tanulók *A családi élet etikája és esztétikája* és a *Társadalomtudomány* helyett.

⁶¹ Правда, №49, 50, 51 от 18, 19 и 20 февраля 1988г. és kivonatolva КПСС в резолюциях... Т.15. с.554-565.

⁶² Ведомости Верховного Совета СССР, 1988, №10, Ст.154.

⁶³ Ведомости Верховного Совета СССР, 1988, №16, Ст.252, 253. és Государственная власть СССР... с.163.

⁶⁴ Ведомости Верховного Совета СССР, 1991, №50, Ст.1421, 1422; №51, Ст.1477.

⁶⁵ Учительская газета от 19 ноября 1988 г.

⁶⁶ Прохоров А. П. Обсуждение проекта перестройки преподавания общественных наук // Преподавание истории в школе, 1989, №1. с.6-8.

⁶⁷ Уо. 7. о.

- A középfokú szakmai tanintézményekbe pedig *A társadalomtudomány alapjai* nevű tárgyat indították el 200 órában, a gazdasági szakosodásúaknak ezt 320 órában tanították.
- Az általános képzésű középiskolák végzősei számára az 1990/91-es tanévben – 75–110 órában – *Bevezetés a korszerű társadalomismeretbe* elnevezéssel indították új tárgyat.

Ezek az új tárgyak a 9–11. osztályokban és a szakközépiskolában kibocsátó vizsgával, a középfokú szakmai tanintézményekbe pedig államvizsgával zárultak.⁶⁸

A fentiek következtében a felsőoktatásban a történelem karokon tanuló hallgatók számára *A középfokú intézményekben társadalmi és politikai tárgyakat oktató tanár* elnevezésű szakosított tárgyat vezették be. A KÁB 1990. április 16-i rendelete hatályon kívül helyezte a Szovjetunió felső és középfokú oktatási minisztériumának 1962. október 16-án kelt 346. számú törvényerejű rendeletét, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Bizottságnak 1972. június 1-jén kelt 77. számú rendeletének az iskolai társadalomtudomány tárgyra vonatkozó részét, illetve a Szovjetunió szakmai-műszaki oktatási Állami Bizottságának 1984. augusztus 14-én kelt 125. számú rendeletét is.

A gazdasági termelés rohamos visszaesése, az afganisztáni és a kelet-közép-európai szocialista országokból való szovjet csapatkivonások megkezdése, az egyre jobban felerősödő nemzetiségi mozgalmak szétzilálták a Szovjetunió központi vezetését. Ekkorra már kialakult – a hatalom sáncain belül – egy nyugat és piacorientált technokrácia és gazdasági elit,⁶⁹ ami már nem Moszkva-központtal képzelte el a jövőt, hisz a tagköztársaságok maguk is elég nagyok voltak ahhoz, hogy felvevőpiaccá váljanak az új rendszerben. Részben ennek is köszönhetően, hogy 1990–91-ben az egykori tagköztársaságok sorsa mondták ki a központtól való elszakadásukat, amit 1991. augusztus 19–21. között Moszkvában, Leningrádban és a Baltikumban lezajlott fegyveres puccskísérlet tetőzött be. Augusztus 24-én Gorbacsov lemondott az SZKP főtitkári posztjáról és felfüggesztették a Szovjetunió Kommunista Pártjának működését, vagyonát zárolták.⁷⁰

1991. december 8-án a Breszt melletti Belovezsckaja Puscsában Oroszország, Ukrajna és Belorusszia államfői aláírták a Független Államok Közösségéről szóló szerződést, amely egyben a Szovjetunió felszámolását is jelentette. Mihail Gorbacsov december 25-én mondott le a Szovjetunió elnöki posztjáról, s a Kreml tetejéről levonták a szovjet zászlót. Másnap, december 26-án feloszlatták *Az oktatás kérdésével foglalkozó államközi tanácsot* a Szovjetunió megszűnése miatt.⁷¹

IRODALOM

Korabeli források:

- Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР, 1983, №7; 1985, №10.
 Бюллетень нормативных актов Министерства просвещения СССР, 1985, №6, №8, №11, №12; 1986, №5, №8, №11.
 Ведомости Верховного Совета СССР, 1988, №10, №16; 1991, №50, №52.
 КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов Центральной Комиссии. 9-е издание. Москва, Издательство политической литературы. 1983, 1986. Т.14., Т.15.
 Материалы XXVII съезда КПСС. – Москва: Политиздат, 1986.
 Материалы Пленума ЦК КПСС, 14-15 июня 1983 г. Москва: Политиздат, 1983.
 Материалы пленума Цунтрального Комитета КПСС, 17-18 февраля 1988 г. - Москва: Политиздат, 1988.
 Народное образование в СССР. Сборник нормативных актов / Сост. Ю. Голубева Н. Е.; Спец. науч. ред.: Павлищев К. С. – Москва, Юридич. лит., 1987.
 Программа Коммунистической партии Советского Союза: Новая Редакция. Принята XXVII съездом КПСС. – Москва: Политиздат, 1986.

⁶⁸ О перестройке преподавания общественных дисциплин с средних учебных заведениях // Преподавание истории в школе, 1990, №4. с.3.

⁶⁹ SZALAI, 2007, 65. o.

⁷⁰ KRAUSZ–SZILÁGYI, 1992, 293. o.

⁷¹ Ведомости Верховного Совета СССР, 1991, №52, Ст.2058-2059.

Сборник приказов СССР, 1984, Отд.1, №18, №19, №29.

Сборник приказов СССР, 1985, №10, №11, №18, №25.

Справочник директора школы. Сборник законодательных, руководящих и инструктивных материалов / Сост. Ф. И. Пузырев. Москва, Просвещение, 1983.

Справочник заместителя директора школы по учебно-воспитательной работе. Сборник документов и нормативных актов. Составитель Н. А. Ермолаева. Москва: «Просвещение», 1989.

Korabeli sajtó:

Коммунист, 1983. évfolyam

Народное образование, 1985. évfolyam

Правда, 1984. és 1988. évfolyamai

Преподавание истории в школе, 1989-1990. évfolyamai

Советская педагогика, 1984. évfolyam

Учительская газета, 1988. évfolyama

Korabeli szláv nyelvű publikációk, tanulmányok:

Андропов Юрий. Учение Карла Маркса и некоторые вопросы социалистического строительства в СССР // Коммунист, 1983, №3.

Бабанский Ю. К. Теоретическое и методическое знание Основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы // Советская педагогика, 1984, №10.

Кинкулькин А. Т., Овчинников М. П. Совершенствование коммунистического воспитания в процессе обучения // Советская педагогика, 1984, №12.

ЛИТЕРАТ С. ЭВМ в учебном процессе // Народное образование, 1985, №2.

ПРОХОРОВ А. П. Обсуждение проекта перестройки преподавания общественных наук // Преподавание истории в школе, 1989, №1.

Szláv nyelvű szakirodalom:

Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители. 1923-1991. Историко-биографический справочник. Автор, составитель В. И. Ивкин. Москва, РОССПЭН, 1999.

БЕРЕЗНЯК Е. С. Руководство современной школой. Москва, Просвещение, 1983.

КАТАЕВА Л. И. Актуальные проблемы народного образования и педагогической науки в свете решений XXVII съезда КПСС (Аннотированная тематика лекций). Издательство «Знание», Москва, 1986.

ХРОМЕНКОВ Н. А. Социально-экономические проблемы общего среднего образования в условиях развитого социализма. Москва, Педагогика, 1983.

Magyar nyelvű szakirodalom:

FONT Márta – KRAUSZ Tamás – NIEDERHAUSER Emil – SZVÁK Gyula (1992). Oroszország története. Pannonica Kiadó, Bp., 2001.

Oroszország és a Szovjetunió XX. századi képes kronológiája (1900–1991). Szerkesztette Krausz Tamás és Szilágyi Ákos. Akadémiai Kiadó, Bp.

SZALAI Erzsébet (2007). A létezett szocializmus – és tanulságai. In. Államszocializmus. Értelmezések – viták – tanulságok. Szerkesztette: Krausz Tamás, Szigeti Péter. L'Harmattan-Eszmélet Alapítvány, Bp..

A-19 Acta Beregsiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 248 с.
ISBN 978-966-2595-01-7

«Acta Beregsiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за перше півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001(477.87)

ББК 72.4(4УКР-43АК)

Наукове видання

Acta Beregsiensis

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2010/2

Том ІХ, № 2

РЕДАКЦІЯ: *Козут А., Пенцкофер І.*

КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*

ВЕРСТКА: *Гороній А.*

ОБКЛАДИНКА: *К&Р*

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 14.04.2010. Підписано до друку 17.05.2010.

Папір офсетний. Формат 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 19,9. Тираж 250. Зам. 428.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.